

Daugėja lietuvių kalbos pastoviesiems žodžių junginiams skirtų išteklių

Pastovieji žodžių junginiai (toliau – PŽJ) gali būti labai įvairūs: ir perkeltinės reikšmės vaizdingi junginiai – frazeologizmai (pvz.: *stoti skersai kelio* „trukdyti“, *eiti savais keliais* „išsiskirti“), ir ne tokie vaizdingi, neperkeltinės reikšmės, bet įprastus žodžių junglumo polinkius rodantys junginiai – kolokacijos (pvz.: *pasuko iš kelio*, *nušlavė nuo kelio*, *kelias į sėkmę*, *gyvenimo kelias*, *burtų keliu*). Pastoviai gali būti vartojami ne tik junginiai, bet ir frazės ar sakiniai (plg. patarles, posakius ir pan.), pvz., *visi keliai veda į Romą*. Visa ši įvairovė sudaro sustabarėjusią kalbą, kuri, atsižvelgiant į tai, koku būdu tiriamas kalbos fraziškumas, atskirose kalbose sudaro 30 ar net 70 proc. visos kalbos vartosenos.

Su kalbos fraziškumu kasdien susiduria ne tik gimtakalbiai kalbos vartotojai, bet ir negimtakalbiai, kurie lietuvių kalbos mokosi kaip svetimšalis. Tyrimai rodo, kad mokytis PŽJ reikia specialiai (plačiau apie PŽJ mokymą(si) galite sužinoti mokomojoje priemonėje „Lietuvių kalbos kolokacijos: vartojimas, mokymas(is) ir vertimas“, Kovalevskaitė ir kt. 2022b). O efektyviam PŽJ mokymui(si) svarbūs kalbos išteklių, todėl šiame straipsnyje aptarsime, kokie nauji išteklių yra parengti lietuvių kalbos PŽJ.

Dar prieš kurį laiką daugiausia buvo rengiama lietuvių kalbos frazeologizmų ir posakių žodynų (plg. *Frazeologijos žodynas*, žr. <https://ekalba.lt/frazeologijos-zodynas/>), tačiau pradėjus tyrinėti fraziškumą tekstynuose vis daugiau parengiama išteklių, kuriuose pateikiamas ne tik šis PŽJ tipas, bet ir ne mažiau svarbios kolokacijos. Kolokacijos – tai drauge pastoviai vartojamų žodžių junginiai, dažniausiai dvižodžiai ir trižodžiai, atspindintys

konkrečiai kalbai būdingą leksinį junglumą (pvz.: *dideli lūkesčiai, pateisino lūkesčius, pranoko lūkesčius*). Kitoms kalboms (pvz., anglų, vokiečių, ispanų ir kt.) jau parengtas ne vienas kolokacijų žodynas, todėl smagu, kad gausėja ir lietuvių kolokacijoms skirtų išteklių. Čia aptariamus išteklius suskirstėme į tokias grupes: žodynai ir leksinės bazės (žr. pirmą skyrių), PŽJ atpažintuvas (žr. antrą skyrių) ir mokymo(si) priemonės (žr. trečią skyrių).

Žodynai ir leksinės duomenų bazės

2019 m. vartotojams buvo atverta nauja lietuvių kalbos PŽJ duomenų bazė (toliau – PASTOVU duomenų bazė, žr. <https://resursai.pastovu.vdu.lt/paieska/paprastoji>). Šioje bazėje iš pradžių buvo sukaupta apie 12 tūkst. PŽJ, didžiąją jų dalį sudarė kolokacijos, nustatytos automatizuotai iš DELFI.lt tekstyno (tai 70 mln. žodžių tekstynas, kurį sudaro straipsniai įvairiomis temomis iš naujienų portalo DELFI.lt). Kadangi kolokacijos nustatytos ir analizuotos tekстыne, vartotojams buvo galima pateikti daug informacijos apie šių PŽJ vartoseną: pavyzdžiui, norėdami sužinoti, į kokias kolokacijas įeina žodis *aplinka*, paprastojoje paieškoje laukelyje „Ieškomas žodis (junginys)“ parašome *aplinka* ir randame įvairios struktūros kolokacijų, kur šis daiktavardis jungiasi su kitu daiktavardžiu (pvz.: *aplinkos apsauga, aplinkos tarša, aplinkos veiksniai*), su būdvardžiu (pvz.: *natūrali aplinka, švari aplinka*), su veiksmažodžiu (pvz.: *tausoti aplinką, į aplinką patekti*). Prie dominančios kolokacijos gauname informaciją ne tik apie jos dažnį, pagrindinį žodį ir jo kalbos dalį, sintaksinį ryšį, bet ir apie tokias vartosenos ypatybes, kurios ankstesniuose PŽJ žodynuose nebuvo fiksuojamos: ar vartojant junginį gali keistis žodžių tvarka, kokie yra jo gramatiniai variantai (žr. 1 paveikslą).

(+)	Lema ↑↓	Dažnis ↑↓	Arbitralioji ↑↓	Pagr. žodis ↑↓	Pagr. žodžio kalbos dalis ↑↓	Sintaksinis ryšys ↑↓	Keičiasi žodžių tvarka ↑↓	Gramatiniai variantai ↑↓
(+)	teršti aplinką	150	Ne	teršti	vksm.	objektinis	nesikeičia	teršiama aplinka; užteršti aplinką; neteršti aplinkos; aplinkos teršimas

1 pav. PASTOVU duomenų bazės paieškos fragmentas (kolokacija teršti aplinką)

Labiau įgudusiems vartotojams gali būti naudinga ir PASTOVU duomenų bazės išplėstinė paieška (žr. <https://resursai.pastovu.vdu.lt/paieska/isplestine>), kur galima analizuoti, pavyzdžiui, tam tikros struktūros kolokacijas arba išsifiltruoti tik tam tikro sintaksinio ryšio, tam tikro dažnumo kolokacijas.

Vienas iš filtrų, galimų išplėstinėje paieškoje, yra arbitraliųjų kolokacijų pasirinkimas: jeigu kortelėje „Junginys“ prie laukelio „Arbitralusis“ pasirinksime „Taip“, tada mums pateiks ne visas kolokacijas, kurioms tinka mūsų užklausa, o tik tas, kurios laikomos arbitraliosiomis. Arbitraliosios kolokacijos (toliau - AK) – tai tokios kolokacijos, kurias sudarant negimtakalbiams neužtenka vien tik žinių apie žodžių reikšmes ir gramatikos taisykles, nes tokių kolokacijų ypatybė – ribotas leksinis junglumas. Tai reiškia, kad teoriškai su koku nors žodžiu galima būtų jungti kelis panašios reikšmės žodžius, bet dėl kalbos dėsningumų vienas kuris žodis tinka labiau, yra įprastesnis. Pavyzdžiui, žinodami reikšmes ir laikydamiesi gramatikos taisyklių, galėtume pasakyti *duoti apdovanojimą*, bet norėdami kalbėti taip, kaip įprasta lietuvių kalbai, turėtume vartoti *teikti apdovanojimą*.

Pavyzdžiui, suformuokime užklausą, kad ieškome tokių kolokacijų: bet koks būdvardis + žodis *aplinka*. Pirmiausia pasirinkime, kad rodytų visas kolokacijas, o tada – tik arbitraliąsias (žr. 2 paveikslą).

The screenshot shows a search interface with the following elements:

- Navigation tabs: Paprastoji paieška, Išplėstinė paieška, Apie paiešką
- Filter panels:
  - Junginys** (Syntax): Sintaksinis ryšys (dvižodžiams) - Nesvarbu; Žodžių skaičius - Nesvarbu; Dažnis - Nesvarbu; Arbitralusis - Nesvarbu.
  - Žodis** (Word): Žodis - [input field]; Lema - [checkbox]; Tiksli forma - [checkbox]; Kalbos dalis - Būdvardis; Pagrindinis dėmuo - [checkbox]; Vieta junginyje - [checkbox 1] [checkbox 2] [checkbox 3].
  - Žodis** (Word): Žodis - aplinka; Lema - [checkbox]; Tiksli forma - [checkbox]; Kalbos dalis - Nesvarbu; Pagrindinis dėmuo - [checkbox]; Vieta junginyje - [checkbox 1] [checkbox 2] [checkbox 3].
- Right panel: Paspauskite norėdami pridėti naują laukelį +

2 pav. PASTOVU duomenų bazės paieškos fragmentas (išplėstinės paieškos langas)

Pirmu atveju mums pateikiamos 53 kolokacijos, antru atveju – 18 AK. Palyginę gautus rezultatus, matome, kad pagal pirmą atranką gautame kolokacijų sąrašė daug tokių junginių, kuriuos sudarytume nesukdami galvos apie leksinius dėsningumus: pvz., kolokacijos su vertinamaisiais būdvardžiais *gera, graži, jauki, (ne)tinkama aplinka* (šie būdvardžiai tiks labai įvairiems dalykams, kuriuos koks nors kalbėtojas įvertins kaip gražius ar tinkamus), arba skirtingą aplinką nurodantys rūšiniai būdvardžiai *socialinė, investicinė, makroekonominė, politinė,*

teisinė aplinka. Žinoma, šiose kolokacijose jau matome ir dvi skirtingas *aplinkos* reikšmes: kalbama ne tik apie gamtines, fizines sąlygas, bet ir apie tam tikros srities sąlygas. Šie junginiai buvo priskirti kolokacijoms dėl to, kad jas sudarantys žodžiai vartojami drauge statistiškai dažnai.

AK sudarantys žodžiai taip pat drauge vartojami statistiškai dažnai, tačiau tokioms kolokacijoms dar būdingi papildomi požymiai – jau minėtas ribotas leksinis junglumas (ne *duoti*, o *teikti apdovanojimą*) arba vieno iš žodžių perkeltinė reikšmė. Pavyzdžiui, peržiūrėję AK priskirtus žodžių junginius, matome, kad šiose kolokacijose žodis *aplinka* vartojamas abstraktesne reikšme, kuri gali žymėti santykį su aplinkiniais žmonėmis, gyvenimo sąlygas, pvz., *draugiška*, *agresyvi*, *pažįstama*, *šilta*, *patraukli aplinka*. Kai kurioms kolokacijoms būdinga vartosena tik viena forma: *artimoje aplinkoje*. Matome, kad visi šie būdvardžiai, kalbant apie aplinką, vartojami netiesiogine reikšme, nes tai gyvam asmeniui būdingos savybės. Taigi ribotas leksinis junglumas ir perkeltinė reikšmė yra du pagrindiniai arbitraliųjų kolokacijų atpažinimo kriterijai (plačiau apie šių kolokacijų tyrimus žr. Kovalevskaitė ir kt. 2021).

Arbitraliosios kolokacijos buvo tiriamos vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Arbitraliosios lietuvių kalbos kolokacijos: atpažinimas, aprašymas, vartojimas“ (ARKA, Nr. S-LIP-20-18, išsamiau žr. <https://arka.pastovu.vdu.lt/>). Atlikus tyrimus 2022 m. į PASTOVU duomenų bazę įkelta apie 7000 AK (iš viso šioje bazėje dabar yra apie 19 tūkst. kolokacijų). Taigi dabar vartotojai turi gana daug informacijos ne tik apie statistiškai dažnas kolokacijas, vartojamas naujienų portalų tekstuose, bet ir apie AK, į kurias ypač verta atkreipti dėmesį mokantis lietuvių kalbos kaip svetimšios, studijuojant vertimą, gerinant redagavimo įgūdžius. AK rodo ne tik tai, kokie žodžių junginiai lietuvių kalboje yra dažni, bet ir tai, kokie žodžių junginiai būdingi lietuvių kalbai.

PASTOVU duomenų bazėje sukaupta medžiaga pateikiama ir žodynuose: 2019 m. elektroniniu formatu publikuotas *Lietuvių kalbos kolokacijų žodynas* (žr. <https://pastovu.vdu.lt/zodynas/>, jame pateikiama apie 12 tūkst. kolokacijų su 97 dažniausiais PŽJ vartojami daiktavardžiais). 2022 m. išleistas elektroninis *Lietuvių kalbos arbitraliųjų kolokacijų žodynas* (žr. <https://arka.pastovu.vdu.lt/projekto-rezultatai/>), kuriame iš viso rasite apie 9000 AK. Šiame žodyne kolokacijos sugrupuotos pagal daiktavardį, nes jis dažniausiai būna pagrindinis kolokacijos žodis (nebūtinai sintaksiškai pagrindinis kolokacijos dėmuo). Kaip ir PASTOVU duomenų bazėje, šiame žodyne pateikiamos įvairios

struktūros AK: su būdvardžiais, su daiktavardžiais, su veiksmažodžiais (prie kolokacijų skliaustuose pateikiamas dažnumas tekstyne). Daiktavardžio ir veiksmažodžio kolokacijose gali pasitaikyti įvairesnių sintaksinių ryšių, todėl, pvz., daiktavardžio *apdovanojimas* įrašė matome, kad prie šio žodžio kolokacijų su veiksmažodžiais atsiranda žyma *obj.* Tai reiškia, kad šios kolokacijos rodo objekcinį ryšį (žr. 3 paveikslą):

APDOVANOJIMAS

su *bdv.*: pagrindinis apdovanojimas (39), išskirtinis apdovanojimas (9), didžiausias apdovanojimas (8)

su *vksm.*:

obj.: apdovanojimą pelnyti (202), apdovanojimą įteikti (118), įteikti apdovanojimą (109), gauti apdovanojimą (78), pelnyti apdovanojimą (66), apdovanojimą gauti (55), apdovanojimą iškovoti (34), teikti apdovanojimą (29), apdovanojimą teikti (27), apdovanojimą laimėti (25), laimėti apdovanojimą (23), iškovoti apdovanojimą (21)

3 pav. AK žodyno fragmentas

Pirmajame žodyno priede pateikiamos visos į žodyną įtrauktos AK, išdėstytos pagal abėcėlę (pagal pirmąją kolokacijos žodį, kuris nebūtinai yra pagrindinis tos kolokacijos dėmuo). Prie kiekvienos kolokacijos dar pateikiamos kaitybinės formos, kuriomis ji pavartota DELFI.lt tekstyne. Antrajame priede pagal abėcėlę išdėstyta 2312 žodžių, kurie pavartoti šiame žodyne pateiktose kolokacijose; iš jų 1192 yra daiktavardžiai, 737 veiksmažodžiai, 366 būdvardžiai, 7 prielinksniai, 6 įvardžiai ir 4rieveiksmiai. Palyginti su anksčiau minėtu kolokacijų žodynu, kuriame pateiktos kolokacijos su 97 daiktavardžiais, AK žodyne vartotojas ras daug didesnę kolokacijų įvairovę.

Pastoviųjų žodžių junginių atpažintuvas

Kol kas ir minėtoje PASTOVU duomenų bazėje, ir išleistuose kolokacijų žodynuose atsispindi vienam lietuvių kalbos sluoksniui būdingos kolokacijos – tokios, kurios vartojamos naujienų portaluose rašančių žurnalistų. Nors dėl didelės temų įvairovės, kuri aprėpiama naujienų portaluose, sukaupta daug duomenų apie lietuvių kalbos kolokacijas, vis dėlto, norint pamatyti visą paveikslą, svarbu tirti ir kitus lietuvių kalbos sluoksnius.

Kalbos vartotojai irgi gali tapti naujų kolokacijų ir kitokių PŽJ atradėjais. Galima pasinaudoti laisvai prieinamu įrankiu, kurį mokslininkai siūlo naudoti, jeigu norite nustatyti galimus PŽJ jums įdomiuose tekstuose. Lietuvių kalbos pastoviųjų

junginių atpažintuvas *Colloc* (jį rasite čia: <https://resursai.pastovu.vdu.lt/atpazintuvas>) yra įrankis, kuris, jeigu jam pateikiate pasirinktą tekstą, nustato, kokių kolokacijų ar kitokių PŽJ tame tekste pavartota. Kadangi kuriant šį įrankį buvo naudoti periodikos tekstai, geriausias rezultatas tikėtinas būtent su tokio pobūdžio tekstais, bet galima išbandyti atpažintuvo galimybes ir su kitokio stiliaus, kitokio žanro tekstais.

4-ame paveiksle parodyta, kad, įkėlę trumpą knygos aprašymą apie K. Sabaliauskaitės istorinį romaną „Silva rerum“ (atkreipkite dėmesį, kad jis turi būti tam tikru formatu), ekrane matome tekste paryškintus PŽJ.

Kūriny 2009 m. **pelnęs Metų** knygos, Jurgos Ivanauskaitės premijas, **Angelus nominaciją**.

Studijuodama Baroko dailės istoriją Kristina Sabaliauskaitė nemažai **laiko praleido** Lietuvos ir Europos archyvuose prie XVII amžiaus istorinių šaltinių – laiškų, memuarų, testamentų, raštų, aprašų, iš kurių, pasak jos, „tiesiog veržėsi ano meto aistros, konfliktai, likimai ir istorijos, kurių nesugalvotų nė lakiausia fantazija.“ Autorė, atgaivindama istorinio romano žanrą Lietuvoje, skaitytoją talentingai perkelia tiesiai į LDK XVII a. vidurio **bajorišką atmosferą** – su autentiškomis audinių faktūromis, spalvomis, brangakmenių žerėjimu, patiekalų skoniais ir kvapais – ir dovanoja **tikrą kelionę laike**.

Net ir **abejingi istorijai** neturėtų likti abejingi šiai knygai "Silva Rerum".

Silva Rerum vadinta XVI – XVIII a. populiari, iš kartos į kartą perduodama Lietuvos bajorų šeimos knyga, kur, be tokių **reikšmingų gyvenimo įvykių** kaip **gimimo**, vestuvių ir **mirties datos**, būdavo įrašomos ir įvairiausios sentencijos, eilėraščiai, patarlės, per iškilmes sakyti tostai, sveikinimo kalbos ir panegirikos.

Tad ko baiminasi Jonas Motiejus Norvaiša kiekvieną kartą, kai atsiverčia šeimos silvą ir **ima plunksną į rankas** ?

Knyga supina į magišką, įtraukiantį, trilerio tempo Silva Rerum pasakojimą, kuriame fatališka meilės istorija **pinasi su detektyvo** elementais, o į būtines įtampas žvelgiama patyrusia akimi ir dažnai – su šiai autorei būdingu **subtilaus humoro** ir ironijos žiupsniu.

Knyga – kiekvienam, kuris kada nors buvo įsivėlęs į gatvės muštynes, norėjo pasiūsti viską ir visus po velnių ar tiesiog bijojo būti prarytas kasdienybės liūno; kiekvienam, kuris kada nors bandė žvelgti baimei tiesiai į akis, buvo išgąsdintas netikėtai išsipildžiusios slapčiausios svajonės ar **abejojo savimi**.

4 pav. PŽJ atpažintuvo Colloc rezultatų lango fragmentas

Žinoma, atpažintuvo pateikiamą rezultatą reikia vertinti kritiškai, nes automatiškai ne visada pavyksta tiksliai nustatyti kolokacijų ribas; kartais kaip PŽJ gali būti nurodytas toks junginys, kuris nelaikytinas PŽJ. Be to, atpažintuvas pažymi PŽJ, bet nenurodo, kokie tai PŽJ. Vadinasi, tarp atpažintuvo pažymėtų junginių gali būti ir paprastų kolokacijų, ir AK, ir frazeologizmų, ir posakių ar sustabarėjusių frazių, taip pat terminų, nes jie irgi yra pastoviai vartojami junginiai.

Pažiūrėkime, ką atpažintuvas pažymėjo mūsų tekste: pirmame sakinyje pažymėta kolokacija *pelnęs <...> Angelus nominaciją*. Viena vertus, šis rezultatas puikus dėl to, kad atpažintuvas nustatė kolokaciją, į kurią įsiterpia kitų žodžių, bet nelabai geras dėl to, kad kolokacija yra ne tik *pelnyti nominaciją*, bet ir *pelnyti premiją*. Atpažintuvo parodyta sąsaja tarp žodžių *pelnęs Metų* rodo, kad jam nepavyko nustatyti kolokacijos *Metų knyga*. Kitos tiksliai atpažintos kolokacijos yra *laiko praleido* (netipiška žodžių tvarka, bet žinoma, kad kai kurioms kolokacijoms tai

būdinga, ir puiku, kad atpažintuvas tai nustatė), *reikšmingų gyvenimo įvykių, gimimo datos, mirties datos, ima plunksną į rankas, subtilaus humoro, abejojo savimi*. Matome, kad *bajoriška atmosfera* ar *abejingi istorijai* pažymėti kaip PŽJ: statistiškai šių kolokacijų dažnis įvertintas kaip reikšmingas, todėl jos pažymėtos, bet nelaikytinos AK kaip, pavyzdžiui, pažymėta kolokacija *subtilaus humoro*, ar neatpažintos (nepažymėtos) kolokacijos *istorinių šaltinių, lakiausia fantazija, sakyti tostai, sveikinimo kalbos, fatališka meilės istorija*. Matome ir keletą neatpažintų frazeologizmų: *iš kartos į kartą, pasiūsti (viską ir visus) po velnių, žvelgti baimei į akis*.

Taigi nors lietuvių kalbos kolokacijoms skirtų išteklių daugėja, tačiau, siekiant jais įvairiapusiškai pasinaudoti, svarbios ir mokomosios priemonės, kurios gali šiuo atveju pagelbėti ir lituanistikos studentams negimtakalbiams, ir mokytojams bei dėstytojams, mokantiems lietuvių kalbos fraziškumo negimtakalbius (apie jas žr. kitą skyrių).

Mokymo(si) priemonės

Mokytojai ir dėstytojai, kurie moko lietuvių kalbos kaip svetimšios, naudodamiesi esamais vadovėliais, žino, kad juose yra pateikiama pratimų, skirtų, pavyzdžiui, frazeologizmams mokytis; kai kurie vadovėliai remiasi tekstynų medžiaga, todėl ten galima rasti ir nemažai kolokacijų. Tačiau mokytojams ir dėstytojams gali būti naudingos specialios mokomosios priemonės, skirtos kolokacijoms mokyti, kolokacinei ir frazeologinei kompetencijai ugdyti.

Viena tokių priemonių yra elektroninis leidinys „Lietuvių kalbos kolokacijos: vartojimas, mokymas(is) ir vertimas“ (Kovalevskaitė ir kt. 2022b). Šią mokomąją priemonę sudaro dvi dalys: „Kolokacijų mokymas(is)“ ir „Kolokacijų vertimas“. Pirmoji dalis „Kolokacijų mokymas(is)“ orientuota į mokytojus praktikus ir dėstytojus, dirbančius lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymo srityje, rengiančius vadovėlius ir kitą mokomąją medžiagą. Šioje dalyje pateiktos užduotys gali sudominti ir aukštesniųjų lygių (B2–C2) svetimkalbius mokinius, taip pat studentus filologus, besidominčius lietuvių kalbos mokymu. Tekstas parašytas mokslo populiarinamuoju stiliumi, teorinė informacija ir užduotys griežtai neatskirtos (dalis teorijos įpinta į užduočių komentarus), o kiekvieną skyrių siekta sukonstruoti kaip pokalbį su skaitytojais, taip siekiant juos labiau įtraukti į tekstą. Mokytojams ir dėstytojams bus aktualūs skyriai, kuriuose aptariama, kokiomis strategijomis remiamasi mokant kolokacijų, pristatomi teorijoje ir praktikoje

minimi kriterijai, kaip atrinkti, kurių kolokacijų mokyti. Ir mokytojų (dėstytojų) grupei, ir mokiniams (studentams) aktualūs skyriai, kur aptariama, kodėl kolokacijos tokios svarbios mokantis užsienio kalbos, ką apie kolokacijų mokymą(si) rodo atlikti tyrimai.

Pirmojoje mokomosios priemonės dalyje pateikta įprastų kolokacijų mokymui(si) skirtų užduočių, kurias mokiniai gali atlikti savarankiškai ir pasitikrinti atsakymus, tačiau stengtasi pasiūlyti ir kuo daugiau tokių užduočių, kurios padėtų mokiniams (vadovaujant ir padedant mokytojams) ugdyti gebėjimą savarankiškai studijuoti kolokacijas, tobulinti savo įgūdžius naudotis įvairiais ištekliais: tekstynais, PŽJ ir kolokacijų žodynais, leksinėmis duomenų bazėmis.

Kolokacinė kompetencija reikalinga ir vertėjams: kaip rodo tyrimai, besimokantiems vertėjams kolokacijų vertimas yra didelis iššūkis (Vaičenonienė ir kt. 2021). Kolokacijos yra tokie PŽJ, kurie skirtingose kalbose gali sutapti, nesutapti ar net neegzistuoti, dėl to jų atpažinimas ir vertimas dažnai yra problemiškas. Antrojoje mokomosios priemonės dalyje, skirtoje vertimo studijų studentams ir jų dėstytojams, pirmajame skyriuje aptariami tarpkultūriniai kalbos raiškos skirtumai ir ekvivalentiškumo samprata; antrajame kolokacijos pristatomos kaip vertimo vienetas; trečiajame analizuojamos kolokacijų vertimo problemos; ketvirtajame dėmesys skiriamas kolokacijomis, kurios atspindi metaforinę raišką. Kiekviename skyriuje pateikiami pagrindiniai terminai ir teorinė medžiaga, reikalinga atpažinti ir suprasti kolokacijas kaip vertimo reiškinių, o trijų tipų praktinės užduotys – apšilimo, savitikros ir savarankiško darbo – skirtos kolokacijų vertimo įgūdžiams lavinti.

Abiejose dalyse pateikiama užduočių, kuriose siūloma naudotis kalbos duomenimis iš tekstynų, duomenynų, atskleidžiamos duomenimis grįsto mokymo(si) galimybės.

Duomenimis grįstas mokymasis naudingas mokant ir kitų kalbos reiškinių, ne tik fraziškumo, todėl mokytojams ir dėstytojams gali praversti dar viena el. priemonė „Tekstynai ir jų išvestiniai produktai lietuvių kalbos mokymui(si) bei tyrimams“ (Kovalevskaitė ir kt. 2022a). Čia pristatomi trys nauji negimtakalbių mokymui(si) parengti resursai: *Mokomasis tekstynas*, *Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas* ir *Mokinių tekstynas* (jie prieinami portale <https://kalbu.vdu.lt/>; taip pat žr. Rimkutė 2021). Mokymo priemonėje pateikiama idėjų ir užduočių pavyzdžių, kaip minėtų išteklių medžiaga gali būti panaudojama mokant(is) lietuvių kalbos.

Pavyzdžiui, leksikone veikia speciali „Kolokatų paieška“, o antrojoje mokomosios priemonės dalyje pateikiama užduočių, kurios gali būti panaudotos supažindinant mokinius ir studentus su lietuvių kalbos fraziškumu.

Baigiamosios pastabos

PŽJ įvairovė labai didelė ir kalbos vartotojams gali prireikti ir tokių išteklių, kurie parodytų įvairius PŽJ. Todėl čia verta priminti pirmą tekstyno pagrindu parengtą PŽJ išteklių – *Lietuvių kalbos daiktavardinių frazių žodyną* (Rimkutė ir kt. 2012). Atlikę paiešką pagal žodžio formą ar lemą (pvz., *galva*), šiame žodyne rasite ir kolokacijų (pvz.: *galvos apdangalas, galvos skausmai, bausmė iki gyvos galvos, pakišti po galva*), ir frazeologizmų (pvz.: *visa galva aukštesnis, nesukti sau galvos, įsikalė į galvą, lipti per galvas, neišeina iš galvos, daužyti galvą į sieną*), taip pat kitų įvairaus ilgio pastoviai vartojamų frazių (iš viso čia pateikiama 69 tūkst. frazių, nuo dvižodžių iki keliažodžių).

Svarbu ir tai, kad šiame žodyne ir jo duomenų bazėje (žr. <https://klc.vdu.lt/fraziu-zodynas/>) sukauptos frazės, kurios nustatytos *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (žr. <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>) 100 mln. žodžių versijoje, kurią sudarė grožinės, negrožinės literatūros ir periodikos tekstai iš 1991–2002 m. Vadinasi, šiame duomenyne galite rasti įvairiems lietuvių kalbos stiliams būdingos frazeologijos – ne tik iš laikraščių, žurnalų, bet ir iš grožinės literatūros (pvz., *galvą guldau*), mokslinio stiliaus tekstų (pvz., *turint galvoje, kad*).

Tyrimai rodo, kad skirtingoms kalbos atmainoms (sakytinei ir rašytinei kalbai), skirtingiems stiliams ir žanrams būdingi ir skirtingi PŽJ tipai. Tikimasi, kad gausėjantys PŽJ ištekliai bus naudingi tiriant bei aprašant šią PŽJ įvairovę ir lietuvių kalboje.

Jolanta Kovalevskaitė, Erika Rimkutė, Jurgita Vaičenonienė
Vytauto Didžiojo universitetas

Literatūra

Kovalevskaitė J., Rimkutė E., Vaičenonienė J. 2021: Arbitraliuju lietuvių kalbos kolokacijų nustatymas. *Bendrinė kalba* 94, 1–37, doi.org/10.35321/bkalba.2021.94.06.

Kovalevskaitė J., Rimkutė E., Ruzaitė J. 2022a: *Tekstynai ir jų išvestiniai produktai lietuvių kalbos mokymui(si) bei tyrimams*. Mokomoji priemonė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, <https://doi.org/10.7220/9786094675089>.

Kovalevskaitė J., Rimkutė E., Vaičenonienė J. 2022b: *Lietuvių kalbos kolokacijos: vartojimas, mokymas(is) ir vertimas*. Mokomoji priemonė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, <https://resursai.pastovu.vdu.lt/mokomoji-priemone/apie>.

Rimkutė E., Bielinskienė A., Kovalevskaitė J. (sud.) 2012: *Lietuvių kalbos daiktavardinių frazių žodynas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, http://donelaitis.vdu.lt/lkk/pdf/daikt_fr.pdf.

Rimkutė E. 2021: Nauji elektroniniai ištekliai besimokantiems lietuvių kalbos. *Pasaulio lietuvis* 9, <https://pasauliolietuvis.lt/nauji-elektroniniai-istekliai-besimokantiems-lietuviu-kalbos/>.

Vaičenonienė J., Kovalevskaitė J., Rimkutė E. 2021: Kolokacijų vertimas: žvilgsnis į vertėjų virtuvę. *Gimtoji kalba* 2, 3-14.

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jei norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašom nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.